

ЗА НЯКОИ ЛЕКСИКАЛНИ ШАБЛОНИ В ТЕКСТОВЕ ОТ БЪЛГАРСКИТЕ ВЕСТНИЦИ

доц. д-р **Веселина Ватева**
Бургаски свободен университет

ON SOME LEXICAL TEMPLATES IN TEXT FROM BULGARIAN NEWSPAPERS

Assoc. Prof. Dr. Veselina Vateva
Burgas Free University

РЕЗЮМЕ: В статията се прави кратък теоретичен преглед на различни мнения за същността на езиковия шаблон, за разликата между понятията шаблон и клише, за видовете шаблони. Анализират се най-често срещаните лексикални шаблони в публицистични текстове от пресата. Обръща се внимание върху тяхната семантика.

Ключови думи: *шаблон, клише, семантика, преса.*

ABSTRACT: A brief theoretical review is made in the article of various opinions on the linguistic template, on the difference between the notions template and cliché, on the types of templates. The most often met lexical templates in the journalists' text from the press are analyzed. Attention is paid to their semantics.

Key words: *template, cliché, semantics, press.*

В периода на демократичните промени и след влизането на България в Европейския съюз се забелязват някои характерни особености, свързани с езика на пресата – най-вече освобождаването му от сковаността на строгите норми, съживяването му чрез разговорни елементи на всички равнища, засилването на експресивността му чрез лексеми с преносно значение. Шаблонизирането на езика във вестниците е типично за всички епохи в една или друга степен. Но употребата на определени шаблони е свързано със съответните обществени условия.

Ст. Брезински смята, че „книжният, безличният език води към шаблона, към фразата- клише. Шаблонът е засилена, сгъстена баналност... Шаблонният израз е добре формулирана, ала бедна, елементарна мисъл, която се подема от мнозина, но поради бедността си, поради обикновеността си тя бързо се изчерпва, бързо ѝ се насищаме, омръзва ни” (Брезински, 1966:48).

Ив. Недев определя шаблоните като „готови, улегнали, вкостенени езикови блокчета, които, макар че някога са били свежи, оригинални изрази, от многократната им употреба са се амортизирали, превърнали са се в посивели участъ-

ци на изречението, в студени служебни средства, които са опротивели на читатели и слушатели” (Недев, 2008:13).

Приемаме разграничението, което правят някои автори, между термините шаблон и клише. Розентал и Теленкова пишат, че „за разлика от щампата, представляваща изтърган израз с избледняло лексикално значение и заличена експресивност, клишетото образува конструктивна единица, съхраняваща своята семантика, в много от случаите и изразителността си” (Розентал, Теленкова, 1976:148-149).

Кр. Чакърова и П. Костова отбелязват, че „общото между клишетото и шаблона е лесната им възпроизводимост, но за разлика от клишетото езиковият шаблон винаги е негативно явление” (Чакърова, Костова, 1999:125).

Д. Попов посочва, че „близки до шаблона са т.нар. езикови стандарти. С термина езикови стандарти се обозначават възпроизводимите в речта готови средства за изразяване, които за разлика от шаблонните изрази не предизвикват негативно отношение, тъй като притежават ясна семантика и изразяват мисълта икономично, способствайки за най-бързо предаване на информацията” (Попов, 2001:121).

Ст. Брезински анализира причините за появата на шаблона, които според него са многобройни – закоравели навици в употребата на еднообразни думи и словосъчетания; бързината, с която се създава някое творение; нехайството към изразните средства; граматическата неосведоменост на пишещия или говорещия; недостатъчната обща и езикова култура; честото и подражателно използване на първоначално оригинални, образни, емоционални стилистични средства, което притъпява техния ефект и ги превръща в шаблони (Брезински, 2001: 70-71).

Ст. Брезински разделя езиковите шаблони на следните видове: лексикални (породени от употребата на изтъргани, сиви, излъскани думи), фразеологични (постоянно използвани словосъчетания), граматични (породени от прекалено честа употреба на отглаголни съществителни, на квазиместоимения и др.), синтактични (еднообразни постройки на изрече) (Брезински, 1966:98).

В нашата статия ще разгледаме лексикалните шаблони, които най-често се употребяват в българските вестници след влизането на Българи в Европейския съюз. В този период се засилва използването на чужди думи предимно от английски език, като някои от тях се превръщат в шаблони поради еднообразието и баналността на изразите.

Най-често се среща английската дума *top* (*top- 'врх'*), която в български се употребява в ролята на представка със значение 'най-добър' (*Първо чакахме топследователя да реши дали да я подаде (Монитор, 21.06.2007); Специална декларация по случай 8 март е дискриминация на мъжете, пошегува се топористът на БСП Пламен Ранчев (Стандарт, 8.03.2007); Това е поредната апокалиптична лента за края на света, под която обаче стои подписът на топрежисьора М. Нйт Шаямалон (Монитор, 13.06.2008); В Европа топфинансисти готвят радикални мерки (Дневник, 27.03.2008); Това са съветите*

на **топспециалиста** по безопасността на стоките на Европейския съюз (24 ч., 13.12.2008); Когато С. Станишев наложи варненския **топобицинар** Борислав Гуцанов за член на своето Политбюро, няколко прозорливи социалисти го предупредиха, че се хваща с потенциален затворник (Стандарт, 2.04.2010); Ст. Данаилов и други **топактьори** в републиката станаха нещо като крепостни на големите продукции, в които се снимат (Телеграф, 14.03.2012); **Топцигуларят** Вл. Спиваков хареса 15-годишната българка Калия Калчева да свири с него на концерта му в зала „България“ (Телеграф, 16.03.2012); Вуйчото на несребърския наркомос Д. Желязков-Очите се нахвърли с юмруци и псувни срещу **топжурналистката** от TV7 Диляна Гайтанджиева (Телеграф, 15.05.2012).

Тези съществителни имена са образувани по подобие на английските *топ-модел*, *топдизайнер*. При тях английската дума *топ*, която в български е с функция на представка, се свързва със съществителни, означаващи лица, които владеят до съвършенство някаква професия.

Но в българските вестници английската дума *топ* се появява и като първа съставна част към лексеми със значения ‘действие’, ‘събитие’, ‘информационна система’, ‘предмет’ и др. (Бербатов в десетката на **топтрансферите** в Англия (24 ч., 14.06.2007); България рядко влиза като **топновина** в световните медии (Дума, 21.01.2008); **Топсайтове** правят революция в мрежата (Монитор, 22.09.2008); **Топкавалът** Теодосий Спасов ще свири на тропнет (Стандарт, 30.07.2009).

Под влияние на процеса колоквиализация, т.е. засилената употреба на разговорни лексеми в публицистичните текстове, английската дума *топ* се открива в съчетание и с някои думи със снижена експресивност – жаргонизмите *апаиш* (от френски ‘крадец’), *бачкатор* и вулгаризма *идиот* (Спинаха **топапаиш** на лимузини (Стандарт, 2.02.2008); Българите са **топбачкатори** в Европейския съюз (Експрес, 17.08.2009); С последните си нововъведения ЧЕЗ май излезе едни гърди напред в надпреварата си с „Топлофикация“. Надпревара, в която двата монополиста безмилостно си оспорват правото да се закичат със званието „**Топидиот** на новото време“ (Телеграф, 20.02.2009). Думата *топ* и другите лексеми притежават семантика, напълно противоположна по своята експресивна маркираност и това им придава иронично звучене.

Друга английска дума, която се е превърнала в шаблон поради многократна си употреба, е думата *хит* (*hit* – в едно от значенията си, което е разговорно, тя означава ‘успех, сензация’; с това значение се среща в български език). (Последният **хит** е биохлаб (Стандарт, 28.06.2007); Последният **хит** е да правят модерни логистични центрове (Кеш, 9.03.2007); Наскоро в ефира на Нова тв дебютира турската сапунка „1001 ноци“, която бързо се превърна в **телехит** (Труд, 14.03.2009).

Напълно се е шаблонизирала думата *менте*, която идва от турската дума *мента* (‘лъжа’, ‘измама’). Отначало тя се е свързвала със стоки, по-късно се разширява и за документи, които са фалшиви, не отговарят на необходимите стандарти (Ето как безотговорното отношение към **алкохола менте** води до

такива кански безотговорни исторически събития (24 ч., 3.03.2007); Като познавач на **менте** алкохолите на пазара, пишещият тези редове иска да каже и някои по-неизвестни неща за домашната ракия (Труд, 16.01.2007); Според вестника много по-евтино било да си купиш фалшиво гражданство, отколкото да се сдобиеш с **паспорт менте** (Труд, 2.06.2007); Ямболски антимафиоти стипаха банда от четирима души, изработвали **дипломи менте** (24 ч., 5.01.2008).

Разширяването на семантиката на словосъчетанията, съдържащи думата **менте**, се превръща в прогресивно развиващ се процес – включват се съществителни, назоваващи лица с определена професия, учебни заведения, различни абстрактни понятия (**Менте професори** имало в страната (Труд, 15.12.2007); **Полиции менте** обраха турци на магистрала (24 ч., 24.08.2008); **Диетолози менте** без медицинско образование заливат СПА центровете (Монитор, 25.03.2009); **Попове менте** прибират тлъсти пачки от опечалени на Софийските гробища (Монитор, 29.02.2012); **17 университета менте** в съда (Труд, 16.04.2009); ...над 100 забавачки **менте** в столицата, които работят без лиценз от МОМН (Стандарт, 7.05.2012); А че разговорът в публичното пространство е заменен с **менте** обществено обсъждане, няма и съмнение (Монитор, 22.10.2008); Така че патриотизмът е нещо много по-важно от човешката слабост да харесваш своето повече от чуждото. То е съзнателно споделена съдба с други хора, равни на тебе. От която тънкоост прораства и **ментето на родолюбие** – национализмът (Труд, 2.03.2009); Овехтели полиции ронят **сълзи менте** (Стандарт, 4.07.2009).

Към лексикалните шаблони трябва да се отнесе и съществителното име **бум**. При него наблюдаваме субстантивация от междуметието **бум**, което е звукоподражателна дума. Тази лексема е в съчетание и със съществителни с конкретно значение, означаващи действия, резултати от действия, лица, и с абстрактни съществителни, също свързани с определена дейност, която има много висок ръст в развитието си в даден момент. Така семантиката на звукоподражателната дума **бум**, която означава 'силен звук, напомнящ гърмеж', се асоциира със значенията на словосъчетанията, в които се среща, и внася в тях семата 'силен тласък, подем при реализирането на съответното действие' (**Бум** на хотелски измами по интернет (24 ч., 13.09.2007); Има **бум** в жалбите срещу обществените поръчки (Сега, 20.07.2007); През тази година ще има **бум** в проектите на търговските и офис сградите (Телеграф, 13.02.2007); Кога ще свърши **бумът** на сливанията и придобиванията (Капитал, 24.05.2007); **Бум** на търговията с коли (Експрес, 22.12.2008); **Бум** на кредити за ремонт в Пловдив (Дума, 19.06.2008); **Истински бум** на пътуванията е отчетен към Гърция (24 ч., 28.05.2009); **Бум** на сделки с ипотекирани имоти (Труд, 8.04.2009); **Бум** на уикенд скиори в Банско (Монитор, 17.01.2009); Преди няколко години имаше **бум** в откриването на вериги за дълбоко замразени закуски (Капитал, 6.05.2010); Напрежението повишава риска от инсулт, инфаркт, високо кръвно,

диабет и води до **панически разстройства и депресии**, на които има бум в момента (Труд, 27.04.2012).

Друга дума шаблон е епитетът *тотален*, който спада към т.нар. екстремни епитети. В текстовете, където се среща, е добре да бъдат употребени думи де-шаблонизатори като *така да се каже*, *наистина*, *действително* и др., каквито ние не установихме.

Б.В.Томашевски анализира епитета като „назован признак, съпътстващ дадена дума. Обикновено епитетът приема форма на определение... но ако действието е изразено от глагол, то такова смислова отношение, като определение при съществуително, се осъществява чрез наречие при глагола” (Томашевски, 1983:195).

В нашите текстове се откриват и двата случая – епитетът *тотален* е изразен чрез прилагателно име, което е определение към съществително име, или е наречие, което изпълнява ролята на обстоятелствено пояснение за начин към сказуемото (*Тотална смяна в ръководството на Столетницата подготвя лидерът на БСП (Стандарт, 13.06.2007)*; *Среброто и Кулю предпочели **тоталната елгантност** (Сега, 8.03.2007)*; *Сметната палата разкри **тотален хаос** в пътния фонд (Сега, 15.05.2008)*; *Оказа се обаче, че заради бездействието и **тоталното безхаберие** на някои чиновници не можем да разчитаме на тези пари (Монитор, 14.05.2008)*; *Да се предлага един продукт като биологично земеделие, а по-късно след експертиза да се окаже, че това не е така, **тотално ще срине** доверието на европейците към българската продукция (Телеграф, 23.03.2007)*; *И да им се наложи **да сменят тотално** концепцията си за производство (Капитал, 15.09.2007)*; *Оттук нататък състоянията и понятието **тотално променят** местата си (Монитор, 11.12.2008)*; *Парламентът **тотално изпуши** покрай гласуването на разпоредбите в Закона за здравето (Дневник, 21.05.2010)* (епитетът *тотален* е в съчетание с глагола *изпуши*, който е употребен метафорично).

Накрая ще споменем лексикалния шаблон, в който се е превърнала думата *цифра*. Тя е от арабски език и означава ‘писмен знак за число’. Освен това лексемата се употребява грешно не в значението си на ‘знак’, а със семантика на ‘число’ (*Според нея общият брой на напускащите компанията е около 80, но точната **цифра** се пази в тайна (Монитор, 9.02.2007)*; *Според данни на Световната здравна организация всяка година климатичните промени убиват над 150 хил. души. Учените твърдят, че тази **цифра** ще продължи да расте (Дума, 24.03.2008)*; *Цифрата на забавените възнаграждения е 1,5 млрд. лв. (Дума, 11.05.2012)*.

Лексикалните шаблони принизяват изискаността на стила в журналистическите материали, правят ги да звучат банално, сиво и скучно. Добрият автор не трябва да се поддава на въздействието на засилената фреквентност на такива изрази, трябва да търси ярки и оригинални езикови средства, чрез които да представи по индивидуален начин собствената си позиция.

Литература:

1. Brezinski, S. Ezikoviyat shablon, Izdatelstvo „Nauka i izkustvo”, Sofiya, 1966.
2. Brezinski, S. Zhurnalisticheska stilistika, Izdatelstvo „Yunona”, Shumen, 2001.
3. Nedeв, I. Za velichavoto nashe minalo i za nashestviето na latinitsata i na shablonite v rechta ni. V: Nauchni trudove na RU, t.47, s.9, 2008.
4. Popov, D. Stilistika. Universitetsko izdatelstvo „Ep. K. Preslavski”, Shumen, 2001.
5. Rozental, D., Telenkova, M. Slovary – spravochnik lingvisticheskix terminov, Izdatelstvo „Prosveshchenie”, Moskva, 1976.
6. Tomashevski, B. V. Stilistika, Izdatelstvo Leningradskogo universiteta, Leningrad, 1983.
7. Chakurova, K., Kostova, P. Fenomenut stilistichna greshka. Izdatelstvo „Maritsa”, Plovdiv, 1999.